

De sociale economie wil groeien: marktniches en groeipotentieel voor de sociale economie in Vlaanderen

Van den Broeck G., Vanhoren I. & Nicaise I. 2006. *De Sociale Economie wil groeien. Marktniches en groeipotentieel van de sociale economie in Vlaanderen*. Leuven: HIVA.

Welke economische sectoren of activiteiten bieden tewerkstellingsmogelijkheden voor kansengroepen in Vlaanderen? De vraag wordt in de sector van de sociale inschakelingseconomie steeds vaker gesteld. Een aantal macro-economische evoluties, zoals technologische innovatie, automatisering en demoralisatie confronteren de sector met grote uitdagingen. Arbeidsintensieve taken, die doorgaans geschikt zijn voor doelgroepwerknemers in de sociale economie, verhuizen naar lageloonlanden. Overheidsmiddelen zijn schaars en verlenen prioriteit aan initiatieven met de grootste maatschappelijke meerwaarde. In die context werd een aantal groeniches voor tewerkstelling van kansengroepen in Vlaanderen onderzocht, met aantoonbaar maatschappelijk rendement en een stevige potentiële vraag.

Conceptualisering van de sector sociale economie

Een afbakening van de eigenheid van de sociale economie is noodzakelijk in functie van het verdere verloop van het onderzoek. De conceptuele afbakening van sociale economie heeft consequenties voor de ontwikkelingsstrategieën van de verschillende overheden en zorgt voor de uitbouw van een referentiekader voor de beoordeling van groeikanalen voor de sociale economie. Via literatuurstudie en documentanalyse werden de heersende concepten verduidelijkt en onderscheiden van mekaar.

In vrijwel alle geïndustrialiseerde landen is er een opmerkelijke groei van de 'derde sector' vast te stellen, naast de overheid en de privésector. Deze initiatieven vinden hun drijfkracht vaak in vrijwillige organisaties en ze verschijnen onder een brede waaier van juridische structuren. Het begrip 'derde sector' wordt ook wel eens aangeduid met de term 'sociale economie' of 'non-profitsector', wat de eenduidigheid en het begrip van de sector niet ten goede komt. In Vlaanderen wordt hoofdzakelijk de term 'sociale economie' gehanteerd, maar het is niet duidelijk welke organisaties of activiteiten hierdoor precies omschreven worden.

Veel onderzoek naar de 'sociale economie' tracht tot een begrip van de sector te komen op basis van een juridisch-institutionele benadering. Dit betekent dat men organisaties als 'sociale onderneming' gaat benoemen op basis van het juridische organisatiestatuu. Het juridisch-institutioneel criterium verschaft echter onvoldoende discriminerend vermogen om te komen tot een duidelijke omschrijving van de 'sociale onderneming'. Een tweede benadering van de sector 'sociale economie' benadrukt de grote principes die deze organisaties gemeenschappelijk hebben. Deze normatieve bena-

dering is meer dan complementair aan de voorgaande omdat ze toelaat nieuwe initiatieven die refereren aan specifieke waarden en gebruiken in de sector te omvatten.

Meerwaardeneconomie

Het concept 'meerwaardeneconomie' wordt voor de eerste maal gebruikt in de beleidsnota werkgelegenheid van de Vlaamse Regering (2000). Het begrip heeft dus eerder een politieke dan een wetenschappelijke oorsprong en kan gezien worden als de meest ruime (Vlaamse) omschrijving van een betrekkelijk nieuwe visie op succesvol ondernemen in de 21ste eeuw. De grondslagen van deze theorie worden in 1998 voor het eerst beschreven door John Elkington. De drie doelstellingen worden aangeduid met de zogenaamde 'Triple Bottom Line' of de drie P's: profit, people en planet. 'People' staat voor sociaal welzijn of de manier waarop een bedrijf omgaat met zijn personeel en presteert op het gebied van sociale cohesie (de maatschappij in ruimere zin). 'Planet' staat voor ecologische kwaliteit of de manier waarop een bedrijf zijn verantwoordelijkheden opneemt ten aanzien van het milieu, de natuur en het landschap. 'Profit' staat voor economische welvaart. Het zoeken naar evenwicht tussen deze verschillende aspecten in samenspraak met de verschillende interne en externe belanghebbenden ligt aan de grondslag van de meerwaardeneconomie. Sociale economie maakt integraal deel uit van de meerwaardeneconomie (Referentiegids sociale economie, 2004).

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het concept 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' is eveneens gebaseerd op de 'Triple Bottom Line'. Op Europees vlak ontstond er in 2001 een dynamiek aangaande maatschappelijk verantwoord ondernemen in de vorm van het groenboek ter bevordering van een Europees kader voor de sociale verantwoordelijkheid van bedrijven. De term 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' is een erg breed begrip en wordt in tegenstelling tot de 'meerwaardeneconomie' niet alleen door de 'sociale economie' gehanteerd. Ook steeds meer profitorganisaties uit de reguliere sector willen zich

immers een maatschappelijk verantwoord gedrag eigen maken als onderdeel van hun beleidsvoering. De meerwaardeneconomie omvat dus zowel een deel van de reguliere economie dat zich met maatschappelijk verantwoord ondernemen inlaat, als de sociale economie.

De derde sector

De realiteit en dynamiek van de derde sector kan best gevat worden aan de hand van meer precieze en operationele opvattingen. De term 'derde sector' kan op internationaal niveau als overkoepelende term gehanteerd worden. Grosso modo kunnen er twee stromingen onderscheiden worden: de Franstalige stroming centreert zich rond het begrip 'sociale economie', de Angelsaksische wereld hanteert de term 'nonprofit organisations'.

De Angelsaksische context hecht veel belang aan het individuele initiatief en beschouwt alles wat met de centrale machtsstaat te maken heeft als vijand. De 'non-profitsector' benadrukt de doelstellingen van de verenigingen: de winst wordt niet verdeeld onder degenen die toezicht houden op de verenigingen of ze beheren.

Het begrip 'sociale economie' in zijn moderne invulling wordt eind jaren zeventig in Frankrijk geconcipieerd. Een definitie van de sociale economie kan gebaseerd zijn op een aantal specifieke kenmerken die men bij de organisaties van de sociale economie aantreft, zoals ethische principes en juridische statuten. In België komt de Conseil Wallon de l'Economie Sociale (CWES) in 1990 tot volgende definitie van sociale economie:

"De sociale economie groepeerde de economische activiteiten die door vennootschappen, in het bijzonder coöperaties, mutualiteiten en verenigingen worden uitgeoefend, waarvan de ethiek zich vertaalt in de volgende principes:

- het belang van de leden of van de gemeenschap heeft voorrang op winstderving,
- autonoom beheer,
- democratische besluitvorming,
- de voorrang van personen en arbeid op het kapitaal in de verdeling van de opbrengst."

Sociale economie in Vlaanderen

Operationele omschrijving: VOSEC

Het begrip 'sociale economie' heeft in de loop der jaren in de verschillende landsdelen een andere betekenis gekregen. In Wallonië en Brussel wordt de term vrij algemeen in de mond genomen. In Vlaanderen echter doelt men met de term vooral op de organisaties die de inschakeling van kansengroepen via economische activiteiten beogen, zoals de invoegbedrijven, sociale werkplaatsen en werkervaringsbedrijven. Dit kan mede verklaard worden doordat de politieke belangstelling voor de sector zich voornamelijk toespitst op de inschakeling van kansengroepen.

In Vlaanderen kwam het Vlaams Overlegplatform Sociale Economie en Meerwaardeneconomie (VOSEC) na een breed overleg binnen de sector in 1997 tot een verruimde definitie van de benaming 'sociale economie':

“De sociale economie bestaat uit een verscheidenheid van bedrijven en initiatieven die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden vooropstellen en hierbij de volgende basisprincipes respecteren: voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid. Bijzondere aandacht gaat ook naar de kwaliteit van de interne en externe relaties. Zij brengen goederen en diensten op de markt en zetten daarbij hun middelen economisch efficiënt in met de bedoeling continuïteit en rentabiliteit te verzekeren. De sociale economie is in de praktijk een bonte verzameling van initiatieven, waaronder beschutte werkplaatsen, sociale werkplaatsen, erkende adviesbureaus in de sociale economie, de startcentra, invoegbedrijven, kringloopcentra, activiteitencoöperaties, buurt- en nabijheidsdiensten, ...”
(www.vosec.be)

Deze definitie erkent dat er naast de inschakelings-economie voor kansengroepen eveneens plaats is voor organisaties met een andere finaliteit dan sociale inschakeling. De merkelijk ruimere invulling van de 'sociale economie' is een grote verdienste van het geleverde conceptuele werk en zorgt voor

een stroomlijning van de conceptualisering tussen het noorden en het zuiden van het land. Daartoe worden er in de definitie een aantal ethische principes opgenomen.

Zowel de definitie van CWES als van VOSEC identificeren initiatieven uit de 'sociale economie' op juridisch-institutionele basis. Dit element alleen is echter niet voldoende om tot de 'sociale economie' gerekend te worden. De juridische vormen van de organisaties bieden onvoldoende garantie voor de volledige aansluiting bij de waarden van de sociale economie. Het juridisch statuut van de oprichter heeft op zich dus weinig belang, de ethische principes des te meer.

Sociale inschakelingseconomie

De sociale inschakelingseconomie vormt samen met de buurt- en nabijheidsdiensten een bijzondere subsector van de sociale economie. Als gevolg van de langdurige uitsluiting van kansengroepen op de arbeidsmarkt heeft de overheid in België het potentieel van de sociale economie benut als generator van arbeidsplaatsen en professionele herinschakeling, onder andere via intensieve trajectbegeleiding. De sociale economie kan echter niet herleid worden tot de finaliteit van inschakeling. Omgekeerd heeft de sociale economie evenmin het alleenrecht op inschakeling via economische activiteiten. Ook de private profitsector en de overheidssector kunnen aan de basis staan van initiatieven die de herinschakeling van bepaalde groepen beogen.

De sociale inschakelingseconomie of sociale tewerkstelling kan dus gezien worden als een onderdeel van de sociale economie en kan getypeerd worden op basis van drie criteria (Defourny et al., 2000):

- behoren tot de sociale economie;
- een voorwerp zijn van sociale en professionele inschakeling van bijzonder moeilijk te plaatsen werkzoekenden;
- inschakeling beogen via de productie van goederen en/of diensten.

Buurt- en nabijheidsdiensten

Eind 2001 werd op initiatief van de federale minister van sociale economie een experimentenfonds

'buurt- en nabijheidsdiensten' opgericht beheerd door de Koning Boudewijnstichting. Aan de hand van de bevragingmethodiek van de ronde tafels werd getracht de gemeenschappelijke kenmerken en criteria van de buurt- en nabijheidsdiensten in kaart te brengen. Volgens de Koning Boudewijnstichting (2003) zijn de buurt- en nabijheidsdiensten twee verschijningsvormen van één voorziening. De gemeenschappelijke definitie is:

"Een buurt- of nabijheidsdienst is een dienstverlenende voorziening met de volgende geïntegreerde kenmerken:

- ze verhoogt de leefkwaliteit van de gebruikers door in te spelen op relevante collectieve en persoonlijke behoeften;
- ze creëert duurzame arbeidsplaatsen voor alle medewerkers – waarvan minstens de helft gerekruteerd wordt uit kansengroepen;
- ze betreft medewerkers en andere belanghebbenden op een participatieve wijze bij zowel de interne organisatie als de externe dienstverlening.

Deze drie kenmerken zijn onlosmakelijk met mekaar verbonden, zodat de voorziening meer is dan een gewone som van de onderdelen."

Te definiëren als één voorziening, ontwikkelen de buurt- en nabijheidsdiensten zich in twee verschijningsvormen: de buurtdiensten en de nabijheidsdiensten. Het belangrijkste kenmerk van een buurtdienst is de verbondenheid met de buurt of de directe omgeving waarin zij opereert. De kerndoelstelling is het verhogen van de leefkwaliteit van de omgeving. De actieve betrokkenheid (politiek, sociaal of cultureel) van de buurtbewoners en de interactie tussen hen en de medewerkers is cruciaal omdat het leidt tot het versterken van de sociale cohesie in de buurt of regio.

Voor de nabijheidsdiensten ligt de klemtoon op de onmiddellijke nabijheid van de geleverde diensten tot de gebruikers. Het participatief proces wordt eerder thematisch of sectoraal dan geografisch bepaald en analyseert de behoeften van bepaalde individuen of groepen. De dialoog tussen de nabijheidsdienst, gebruikers en werknemers stuurt de adequaatheid van de dienstverlening.

Arbeidsmarktsituatie en tewerkstellingsvooruitzichten in Vlaanderen

Het onderzoek naar markt niches zal zich focussen op deze subsectoren van de sociale economie: de sociale inschakelingseconomie enerzijds en de lokale diensteneconomie anderzijds. De gezamenlijke identificerende criteria voor beloftevolle markt niches zijn de volgende:

- nadruk op de arbeidsintegratie van kansengroepen zoals laaggeschoolden, arbeidsgehandicapten, allochtonen, ouderen, ...;
- het groeipotentieel van de betrokken (sub)sector;
- het maximaal maatschappelijke nettorendement;
- de positieve verhouding met het reguliere arbeidscircuit (geen oneerlijke concurrentie) en de nadruk op het aanvullende karakter.

Dit artikel onderzoekt de huidige arbeidsmarktsituatie van laaggeschoolden en de tewerkstellingsvooruitzichten voor deze groepen in Vlaanderen aan de hand van kwalitatieve (literatuurstudie) en kwantitatieve data (resultaten van survey-onderzoek en analyse van VDAB-vacaturebestand).

Laaggekwalificeerde arbeid in de kenniseconomie

Een toename van het aantal werkende personen impliceert dat er voldoende jobs gecreëerd worden. Tussen 1994 en 2002 steeg de loontrekkende werkgelegenheid met gemiddeld 1,4% per jaar. De primaire sector¹ groeide over de periode 1994-2002 met 1,1%. De secundaire sector kromp in dezelfde periode jaarlijks met 0,7%. Deze arbeidsuitstoot wordt gelukkig gecompenseerd door een stevige groei in de tertiaire sector, in omvang goed voor 37% van de totale loontrekkende werkgelegenheid. In de tertiaire sector is de werkgelegenheid jaarlijks met 2,7% gegroeid. De quataire sector noteert tussen 1994 en 2002 een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,2% en omvat ongeveer 31% van de totale loontrekkende werkgelegenheid. De sector bleek tot nu toe immuun voor economische vertragingen. Hierin mag het belang van de zorgsector benadrukt worden. Deze factoren bepalen ook mee de hoge groeivoet van de sector maatschappelijke dienstverlening (rust- en verzorgingstehuizen, kinderopvang).

De keerzijde van de hoger geschetste ontwikkelingen en de assumptie dat die gepaard gaan met de opkomst van de kenniseconomie is de vraag of, en in welke mate, laaggekwalificeerde taken verdwenen zijn. Uit cijfers van Panel Survey of Organisation Flanders (PASO) blijkt dat laaggekwalificeerde arbeid zeker nog niet verdwenen is in Vlaanderen. Meer dan 44% van de Vlamingen heeft werk dat een (relatief) korte inwerktijd vereist, waarvoor geen of minimale opleiding of ervaring nodig is, waar men onder directe supervisie staat en geen zelfstandige beslissingen moet nemen.

De cijfers in verband met de functiestructuur vertonen grote verschillen tussen de sectoren. Dit geeft aan dat het uitzicht van het eenvoudige werk in Vlaanderen de laatste jaren sterk is veranderd. In de 'oude' economie stond laaggeschoold werk synoniem voor industrieel bandwerk. Nu blijkt dat de bandwerker plaats gemaakt heeft voor winkelbedienden en kelners. Het groeiend aanbod van diensten brengt met zich mee dat eenvoudige jobs nu veel meer moeten worden gesitueerd in de dienstenverlenende sectoren. Vooral de sectoren handel, distributie en horeca staan in voor een groot deel van deze jobs.

Tewerkstellingsvooruitzichten

Het Federaal Planbureau gaat in zijn economische vooruitzichten voor de periode 2005-2010 dieper in op de groei van de Belgische economie en de evolutie per bedrijfstak. In de periode 1999-2004 is de werkgelegenheid in alle industriële sectoren gedaald (behalve in de bouwsector) en in alle takken van de diensten gestegen (behalve in de sector krediet en verzekeringen). In de projectieperiode wordt die trend nog versterkt. De werkgelegenheid neemt voornamelijk toe in de bouwsector (+6%), de vervoers- en communicatiesector (10,7%), de handel en de horeca (+3,2%), de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (+19%), de overige marktdiensten (+16,1) en de dienstencheques (+340%).

De VDAB-vacaturebestanden omvatten een overzicht van vacatures in het normale economische circuit (NEC) zonder interim. Vanuit praktische overwegingen (de kwantificeerbaarheid en doelgroepafbakening) beperken we ons via deze methode tot

het nagaan van de kansen van laaggeschoolden in het reguliere circuit. Er werd een analyse gemaakt van de top van sectoren met veel vacatures voor laaggeschoolden in de periode 2000-2004. De sector land- en tuinbouw heeft niet alleen een sterke toename in het aantal vacatures, het overgrote deel is ook bestemd voor laaggeschoolden (94,8%). De sectoren met de sterkste groei van het aantal vacatures voor laaggeschoolden in de periode 2003-2004 zijn de land- en tuinbouw (+77%), productie van transportmiddelen (+237%), diensten aan bedrijven (+53,2%), gezondheidszorg (+45,8%), maatschappelijke dienstverlening (+57,6%) en de gemeenschapsvoorzieningen (+58%). Sectoren met proportioneel het kleinste aandeel vacatures voor laaggeschoolden zijn de drukkerijen, gezondheidszorg, elektriciteit, gas en water, chemie, financiële instellingen en onderwijs.

De beroepsgroep met de meeste mogelijkheden voor laaggeschoolden zijn de huisbewaarders en schoonmakers (97%). Ook voor landbouwers, vissers, werknemersverkeer, inpakkers, lederbewerkers, machinisten, kraanmannen, bouwarbeiders, textielarbeiders, groeuarbeiders, havenarbeiders, magazijniers en diamantbewerkers is meer dan drie vierde van de aangeboden vacatures bestemd voor laaggeschoolden. De beroepen met de sterkste groei van het aantal vacatures voor laaggeschoolden in de periode 2003-2004 zijn landbouwer en visser (+60,5%), metaalproductiearbeider (+172%), metaalbewerker (+58,6%), bewaker (+137,1%), huisbewaarder en schoonmaker (+49,7%) en andere beroepen in de diensten (+51,3%).

Op basis van documentanalyse, bestaand onderzoeksmateriaal en analyse van administratieve- en vacaturebestanden kunnen volgende sectoren en activiteiten naar voren worden geschoven als beloftevol voor kansengroepen:

- persoonlijke dienstverlening;
- gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening;
- verbetering van leef- en omgevingskwaliteit;
- milieu;
- land- en tuinbouw;
- diensten aan ondernemingen (verhandelbare diensten);
- socio-culturele diensten;
- veiligheid en preventie;
- openbare sector.

Exploratie van geselecteerde marktniches

De gekozen niches

De vermelde marktniches zijn niet noodzakelijk en automatisch toegankelijk voor ondernemingen uit de sociale economie. Om deze inschatting te kunnen maken en omwille van de beheersbaarheid werd in een volgende fase van het onderzoek een selectie van te exploreren marktniches gemaakt. De selectie van economische (sub-)sectoren met groeipotentieel voor de sociale economie werd gemaakt na overleg in de VIONA-visiegroep. Tabel 1 geeft weer welke drie sectoren in een eerste voorstel werden weerhouden.

Tabel 1.
Weerhouden sectoren

Sector	Activiteit
Duurzame energie	Rationeel Energie Gebruik (REG) Isolatie van private of publieke woningen
Logistiek	Logistieke dienstverlening aan bedrijven Verpakkingsactiviteiten
Metaalnijverheid	Metaalbewerking Carrosseriebewerking

Deze selectie werd vervolgens diepgaand onderzocht aan de hand van focusgroepen. De drie focusgroepen in de eerste ronde hadden een meervoudig doel. Ten eerste moesten de werkzaamheden leiden tot het identificeren van innovatieve arbeidsactiviteiten met groeipotentieel voor de tewerkstelling van kansengroepen. Ten tweede dienden de focusgroepen de economische en praktische haalbaarheid van de activiteiten te toetsen zoals de relatie met de reguliere economie. Ten derde trachtten de focusgroepen een methodologie te identificeren in functie van detectie en ontwikkeling van marktniches met groeipotentieel voor de sociale economie. De samenstelling van de focusgroepen in de eerste ronde werd gebaseerd op een zeer pragmatische instelling en oriëntatie op het werkveld.

Resultaten focusgroepen

De resultaten vloeien niet voort uit marktonderzoek, maar eerder uit een diepgaande kwalitatieve

evaluatie van enkele geselecteerde niches. Geenszins kunnen de resultaten de pretentie hebben een sluitend voorstel te formuleren omtrent de marsrichting van de sector in de komende jaren. Naast de onderzochte sectoren zullen er ongetwijfeld andere mogelijkheden zijn. Van de drie onderzochte sectoren lijken activiteiten rond rationeel energie gebruik (REG) en isolatie, alsook logistieke dienstverlening aan bedrijven de meeste mogelijkheden te bieden voor de tewerkstelling van kansengroepen binnen de context van de sociale economie.

Concreet situeren de mogelijkheden zich in de arbeidsintensieve isolatiewerken (bijvoorbeeld het plaatsen van tochtstrips of radiatorfolie) gedurende korte periodes bij particulieren of in overheidsgebouwen. Uitvoerende taken, eventueel vereenvoudigd via taaksplitsing, onder begeleiding van een vakman, installateur of auditeur behoren eveneens tot de mogelijkheden (bijvoorbeeld uitvoeren van metingen). Een goede basisopleiding en stagemogelijkheden voor de doelgroepwerknemers zijn in dat geval belangrijk. De maatwerkbedrijven dienen in dit geval evenwel sterk te investeren in begeleiding, wat de kostprijs opdrijft. Voorts kunnen doelgroepwerknemers mensen uit de peergroep adviseren over financiële tegemoetkomingen (fiscale aftrekmogelijkheden, premies, ...) en tips voor energiebesparing geven, waardoor er een sensibiliseringsopdracht wordt vervuld. Mogelijk kan dit onder de werkvorm van de buurt- en nabijheidsdiensten.

De logistieke dienstverlening aan bedrijven is reeds een sector die veel laaggeschoolden tewerkstelt, maar toch een aantal knelpuntberoepen telt. De aard van de aangeboden diensten door de logistieke sector is de laatste jaren veranderd van opslag en transport naar geïntegreerde logistieke dienstverlening en logistiek met toegevoegde waarde zoals 'postponed manufacturing'. Een aantal activiteiten bieden onmiddellijke tewerkstellingskansen voor bepaalde doelgroepen via het toepassen van de invoegmaatregel, zoals het personaliseren van goederen (bijvoorbeeld herverpakking en 'kitting'). Bijzondere begeleidingsmethodieken als 'supported employment' kunnen maatwerkbedrijven toelaten om goederen op locatie van de opdrachtgever te manipuleren (herstelling). Ook zijn er mogelijkheden in de terugnamelogistiek en recyclage, het aanbieden van distributiediensten aan internetwinkels en beroepen als bijrijders en winkelstewards.

De metaalnijverheid is nog steeds een van de grootste werkgevers, maar omwille van het dalende belang van de industriële tewerkstelling, delocalisatie en kapitaalsintensieve productiemethoden en infrastructuur lijken metaalbewerking en carrosserie weinig geschikt voor verdere exploratie door de sociale economie. Enkel zeer kleinschalige, creatieve projecten met een sterk kwalitatief eindproduct op maat van de klant en georganiseerd in een flexibele werkomgeving kunnen nog zorgen voor een (beperkte) tewerkstelling.

Institutionele randvoorwaarden

De institutionele focusgroep

In deze paragraaf worden institutionele knelpunten voor de ontwikkeling van activiteiten in de onderzochte niches aangegeven. Deze gegevens uit de sectorale focusgroepen werden verzameld in een knelpuntentabel (tabel 2) en ter discussie voorgelegd aan de institutionele focusgroep. De belangrijkste doelstellingen van de institutionele focusgroep zijn:

Tabel 2.

Institutionele knelpuntentabel

Perspectief	Knelpunten
Economisch	<ul style="list-style-type: none"> – mogelijkheden van SE zijn onvoldoende bekend in NEC wat leidt tot het missen van opdrachten – negatieve beeldvorming van SE binnen het NEC (deloyale concurrentie, arbeidsgehandicapten, ...) – SE-management mist knowhow van nieuwe technologische ontwikkelingen (beperkte uitwisseling van knowhow tussen SE en NEC)
Juridisch	<ul style="list-style-type: none"> – rigiditeit van projecterkenningen belemmert flexibel inspelen op de nieuwe marktniches (opdrachten vanuit NEC worden steeds kleiner en specifiek onder druk van snel wijzigende marktomstandigheden) – beperkte ruimte voor ondernemerschap en experimenten in SE – beperkte feitelijke samenwerkingen en joint ventures binnen SE of met NEC (schaalvergroting bewerkstelligen) – investeringen in REG dienen uitgevoerd door erkende installateurs (cf. fiscale aftrekmogelijkheden) en zijn daardoor weinig toegankelijk voor SE
Financieel	<ul style="list-style-type: none"> – te complexe subsidiëingsstructuren en administratieve aanvraagprocedures (vaak vanuit verschillende beleidsdomeinen) – onoverzichtelijkheid van de bestaande werkvormen, mede door de vaak wijzigende reglementering ter zake – verhoogde doorstromingsdoelstelling via nieuwe methodieken vraagt meer investeringen in omkadering en begeleiding – dure en risicovolle investeringen in machinepark en opslagruimte zonder subsidies
Overige ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> – beperkte toegang voor SE tot subsidies voor expansie en innovatie
Doelgroepwerknemers	<ul style="list-style-type: none"> – beperkte vakkennis van doelgroepwerknemers om succesvol op niches in te spelen – beperkte mobiliteit van de doelgroepwerknemers limiteert mogelijkheid van ploegenwerk, investeringsoptimalisatie en geografische mobiliteit van SE-ondernemingen
Werkmethodieken	<ul style="list-style-type: none"> – systeem van ervaringsdeskundigen niet bekend bij sensibilisering rond REG en isolatie (cf. onbekendheid fiscale aftrek en premies bij bepaalde bevolkingsgroepen) – gebrek aan voldoende kwalitatieve stageplaatsen in NEC omwille van strenge regelgeving – aanwervingsverplichting na opleiding in het NEC (cf. IBO) kan beperkend werken – onvoldoende aandacht en steun voor opleidingen en vorming in het individueel begeleidingsplan van doelgroepwerknemers met finaliteit uitstroming (beperkt aanbod, beperkte kwaliteit) – onvoldoende opleiding van ploegbazen in NEC (bijvoorbeeld sociale vaardigheden) teneinde te kunnen omgaan met doelgroepwerknemers – beperkte middelen (en aandacht?) voor individuele doorgedreven screening van doelgroepwerknemers (leidt tot opleiding en tewerkstelling op maat en verhoogd rendement)

- de beoordeling van de *adequaatheid* van huidige institutionele werkvormen;
- het inschatten van de *implementatievoorwaarden* voor succesvol sociaal ondernemen in de betrokken niches;
- het optimaliseren van het *wettelijke instrumentarium*, de toegang tot voldoende financieringsmiddelen, het verhogen van het maatschappelijke rendement en het minimaliseren van eventuele verdringingseffecten;
- een optimale *rolverdeling* tussen de verschillende institutionele actoren.

Resultaten en aanbevelingen

Onafhankelijk van de onderzochte sectoren vormen een aantal factoren belangrijke obstakels bij het innoveren en het exploreren van nieuwe marktniches. Deze obstakels kunnen betrekking hebben op de competenties van de doelgroepwerknemers of op de structuren van de sociale inschakelingseconomie.

Betreffende de doelgroepwerknemers gaat het om volgende klassieke knelpunten die eerder een wezenlijk deel uitmaken van de doelgroep:

- het beperkte opleidingsniveau;
- de beperkte beroepservaring;

Tabel 3.

Voorstel van acties

Investeren in het ontplooiën van de sector

- gelijke toegang voor reguliere sector en sociale economie tot dezelfde tewerkstellingsmaatregelen op federaal niveau (bijvoorbeeld SINE);
- voorzien van een decretaal kader voor de werkvervangingsbedrijven;
- de beschikbaarheid van informatie omtrent Vlaamse subsidieregels vereenvoudigen via het opzetten van een eenloketsfunctie;
- creëren van voldoende juridische (cf. erkenningen) en financiële (cf. subsidiëring) experimenteeruimte voor innovatie;
- aangaan van meer en intensievere samenwerking met het NEC via specifieke constructies met als doel de mogelijkheden van SE te leren kennen, uitwisselen van knowhow en instroom/uitstroom van werknemers:
 - ontmoetingsinitiatieven;
 - netwerking;
 - werkgeversverband;
 - joint ventures.

Investeren in permanente speurtocht naar niches

- regierol bij zoeken en exploreren van niches/opstellen van actieplannen:
 - uitbreiden van de rol van de startcentra en adviesbureaus;
 - uitbreiden van het onderzoek aan het steunpunt Ondernemerschap, Ondernemingen en Innovatie met gerichte actie naar innovatie in de sociale economie;
 - de bestaande financiële ondersteuningsinstrumenten voor het NEC inzake innovatie aanpassen aan de aard en noden van de sociale economie.

Investeren in competentieontwikkeling

- duidelijke operationalisering inzake doorstromingsfinaliteit afhankelijk van de doelgroepkenmerken en invoeren van positieve stimuli;
- intensieve screening met het oog op verhoogd rendement, tewerkstelling op maat en een efficiënte inschatting van het doorstromingspotentieel;
- basisopleiding en beroepsvorming (specifiek rond techniek en technologie);
- uitbreiden van stages in NEC;
- formaliseren van een individueel begeleidingsplan en van tussentijdse evaluaties (cf. rugzakfinanciering).

Investeren in begeleidingsmethodieken, specifiek bij tewerkstelling buiten de vertrouwde omgeving in functie van de finaliteit

- enclavewerking;
- supported employment.

- de beperkte mobiliteit;
- de beperkte flexibiliteit inzake arbeidstijden;
- de nood aan kwalitatieve begeleiding.

De voornaamste knelpunten die innovatie en het ontdekken van nieuwe niches belemmeren met betrekking tot de sector zijn:

- onbekendheid van de sector voor het normale economische circuit;
- de beperkte financiële middelen voor investeringen in machinepark of infrastructuur;
- de beperkte experimenteeruimte, zowel financieel als juridisch.

De mogelijkheden van de sociale inschakelings-economie om in de toekomst nieuwe niches te ontwikkelen zijn grotendeels afhankelijk van de strategische keuze om deze sector als volwaardig te erkennen. Dit zou kunnen gerealiseerd worden via het gelijkgeschakelen van de doelgroepgerichte aanwervingssubsidies voor de reguliere sector en de sociale economie, wat ook de steeds terugkerende kritiek over deloyale concurrentie kan vermijden. Zo zouden de bestaande tewerkstellingsmaatregelen op federaal niveau kunnen opengesteld worden voor beide sectoren. In dat geval zouden bijvoorbeeld de SINE-tegemoetkomingen of artikel 60 § 7 van de OCMW-wet op dezelfde manier openstaan voor beide sectoren en zou de reguliere sector – mits het onderschrijven van het Charter van de Meerwaardeneconomie – ook kunnen gebruikmaken van de toelagen.

Tot op heden ontbreekt er eveneens een decretaal kader voor de werkervaringsbedrijven zodat deze geen basisfinanciering hebben. Het continu werken op projectbasis laat weinig ruimte voor investeringen in innovatie of creatie van arbeidsplaatsen, mede omdat de werkervaringsbedrijven geen reguliere handelsdaden mogen stellen. Ook zouden de bestaande instrumenten voor innovatiesteun kunnen aangepast worden zodat ze gelijk toegankelijk zijn voor beide sectoren. Een overzicht van de mogelijke acties die kunnen ondernomen worden, is weergegeven in tabel 3.

Een duidelijke keuze voor doorstroming als finaliteit voor een deel van de doelgroep, afhankelijk van de doelgroepkenmerken en helder geoperationaliseerd, zou de bestaande instrumenten inzake competentieontwikkeling en begeleiding efficiënter inzetten. Indien men de keuze maakt voor doorstroming dienen de begeleidingsinstrumenten sterker gericht te zijn op competentieontwikkeling: investeren in intensieve screeningsmethodieken, het formaliseren van individuele begeleidingsplannen en tussentijdse evaluaties en het aanpassen van de begeleidingsmethodieken. Mogelijk kan men hiertoe werken met resultaatsverbintenissen in plaats van inspanningsverbintenissen, aangevuld met positieve stimuli.

Gert Van den Broeck
HIVA

Noot

1. Primaire sector: landbouw en visserij; secundaire sector: industrie; tertiaire sector: handel en diensten; quartaire sector: non-profit.

Bibliografie

- Borzaga, C. & Defourny, J. 2000. *The emergence of social enterprise*. Londen: Routledge.
- Delors, J. & Gaudin, J. 1979. 'Pour la création d'un troisième secteur coexistant avec celui de l'économie de marché et celui des administrations'. *Problèmes économiques*. 1616: 20-24.
- Federaal Planbureau 2005. *Economische Vooruitzichten 2050-2010*.
- Elkington, J. 1998. *Cannibals with forks, the triple bottom line of the 21st century business*. Gabriola Island: New Society Publishers.
- Koning Boudewijnstichting 2003. *Buurt- en nabijbedieningsdiensten: beleidsaanbevelingen, het resultaat van de ronde tafelgesprekken georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting in het kader van het experimentenfonds*. Brussel.
- Mens- en Milieuvriendelijk Ondernemen vzw 2004. *Referentiegids Sociale Economie*. Berchem.